

Tadeusz Kantor
Cricot 2
Foto Johan de Boose

Dodenklas realiseert hij de ideeën, die reeds in de allereerste spektakels sluimerden. Na duizendvijfhonderd voorstellingen over de hele wereld en talrijke onderscheidingen (o.a. een Obie Award op de New Yorkse Off-Broadway scène) weigert Kantor de aanlokkelijke Amerikaanse contracten en diept in zijn 'gat' in Krakau het concept verder uit. In de laatste vijftien jaren van zijn leven zet hij vier opmerkelijke stappen, die eerder een uitbreiding dan een herhaling van het concept van het Theater van de Dood vormen. *Wielopole Wielopole* (1980) wordt het theater van het geheugen, waarin de personages als afsplitsingen van Kantors denkwereld de onherroepelijk verloren kinderkamer reconstrueren. *Artiesten kunnen stikken!* (1985) analyseert de (clowneske) agonie van Kantor zelf en stelt het kunstwerk voor als een gevangenis, van waaruit de *poète maudit* zijn mysterieuze boodschappen telegrafeert. *Nooit kom ik hier terug!* (1988) is de extreme manifestatie van het verstikkende individu, dat zijn eigen herinneringen wil behoeden voor de vergetelheid en de heersende vulgariteit. *Vandaag is mijn verjaardag* (1990) ten slotte, Kantors Onvoltooid, toont het spiegelbeeld van het individu, dat eigenlijk al gestorven is en prijkt in de galerij van de monumentale voorgangers.

O noodlot.

Vandaag is mijn verjaardag, het spektakel dat momenteel de wereld ronddreift als "laatste repetitie van het spektakel van Tadeusz Kantor en

Theater Cricot 2", verdient bijzondere aandacht. Vooreerst : omdat het een verdomd goed spektakel is, dat de spons haalt over al de zoekende middelmaat en de risicoloze terugkeer van overgrootvader Stanislavski, waarmee de hedendaagse theaterbezoeker vergiftigd wordt. Vervolgens : omdat de obsessionele thema's van Kantors kunst er een magistraal orgelpunt in gevonden hebben. Ten slotte : omdat het een wijsheid bevat, die de hedendaagse theatermaker in zijn dagboek dubbel dient te onderstrepen. En vooral : omdat het om een ultieme creatie gaat.

Het verjaardagsfeest

Alsof het door een demiurg zelf voorzien was, treft het spektakel de toeschouwer als een testament, maar bij nader toezien was dit het geval met elk spektakel sedert *Dodenklas*, alsof Kantor in zijn kunst zijn eigen dood tartte. In één van zijn laatste televisie-interviews met Andrzej Sapija vertelt Kantor dat Maria Jarema, die in 1958 aan kanker overleed, een aantal maanden voor haar dood begreep dat zij zich moest haasten - de mens waant zich eeuwigdurend, maar Jarema's droom van de eeuwigheid was gekrompen tot dat onherroepelijke paar honderden uren -, en Kantor getuigt dat zij in die tijd haar beste schilderijen maakte. De kunstenaar kan deze attitude ook bewust en, hoe paradoxaal het ook lijkt, permanent aannemen, en dat is precies

wat Kantor sedert *Dodenklas* nastreefde : elke creatie moest de laatste zijn.

Vandaag is mijn verjaardag ging op 10 januari in het Garonne-theater in Toulouse in 'première', een maand na *Vandaag is mijn begrafenis* op het Krakause Rakowicki-kerkhof, waarop meer dan duizend mensen van over de hele wereld aanwezig waren. Kantors ultieme creatie speelt in zijn Arme Kamer van de Verbeelding, zijn schildersatelier. Op deze scène bevinden zich drie reusachtige schildersezels, waarop kaders zonder doeken staan, het nieuwe beeld voor Kantors thematiek van de illusie in het theater. De personages overschrijden de grens tussen werkelijkheid en illusie voortdurend en reconstrueren binnen de kaders fotografische beelden uit Kantors herinnering. Wat in het kader van de illusie is gevat, is echter onherroepelijk en ontoegankelijk - dat wil zeggen *dood*. De stoel, waarop Kantor tijdens de repetities zat en tijdens de voorstellingen had moeten zitten, blijft nu leeg, maar één van de acteurs vertolkt - in één van de kaders, dus dood - Kantors dubbelganger of Zelfportret. Een ander kader toont het portret van de gestorven of in de oorlog vermiste familieleden, waarin het Zelfportret op een gegeven moment - schroomvol - plaatsneemt. Het derde kader tenslotte is Kantors versie van Velasquez *Infante* : een weduwe met exhibitionistische trekjes. Rond het Zelfportret zwermen een aantal clochards : de 'Schim van de Eigenaar' (de Eigenaar is uiteraard Kantor zelf), die gedurende de helft van het spektakel onrustig slaapt (alsof hij in een nachtmerrie verblijft), de pedante vlezig 'Dienster die zich als Criticus voordoet' en het 'Arme Meisje dat er niet is', dat als een verdronken schoonheid over de scène dwaalt en hoofdschuddend klaagt : "Alweer dezelfde ellende, dezelfde melancholie, dezelfde smeerlapperij!". Rond deze personages, die bijna voortdurend de scène bevolken, ontstaan assemblages van andere personages, oorlogsherinneringen, droomgestalten en verwijzingen naar de kunstgeschiedenis. Een centrale plaats bekleden drie figuren, die Kantor altijd nauw aan het hart lagen en die in dit spektakel voor het eerst als symbool van de genuïlkorfde kunstenaar verschijnen. Maria Jarema (sic) in het officierskostuum van de Russische revolutionairen, die haar manifest over de abstracte kunst projecteert op de exhibitionistische *Infante*; Vsevolod Meyerhold, de grootste Russische theaterhervormer, die ge-